

הרב אריה כץ

כיצד להקל?

תגובה לרב שאול דוד בוצ'קו
"הקלה ב'עקרות הלכתית' לאור שיטת
הרב קוק" צהר מב 157 (התשע"ח)

פתיחה

במאמרו "הקלה ב'עקרות הלכתית' לאור שיטת הרב קוק" שהתפרסם בגיליון הקודם, ביקש הרב שאול דוד בוצ'קו לפתוח פתח להקל בספירת שבעת הימים הנקיים במקרה של בעיית ביוץ מוקדם שאינה ניתנת לפתרון באמצעים תרופתיים. את מאמרו סיים הרב בוצ'קו באומרו שהוא אינו בא לפסוק הלכה למעשה אלא לשטוח את הדברים בפני רבותינו הגאונים. אומנם רחוק אני כרחוק מזרח ומערב מקהל היעד שאליו הפנה הרב בוצ'קו את בקשתו, אך עסקתי רבות בסוגיה זו בשנים האחרונות - הן בבירור צדדיה הרפואיים והמציאותיים, הן בבירור צדדיה ההלכתיים - ועל כן אענה אף אני חלקי, בבחינת דיני נפשות שמתחילים בהם מן הצד.

אם נסכם את טענותיו העיקריות של הרב בוצ'קו, נמצא שהן מתבססות על שתי ההנחות הבאות:

1. חובתה של אישה שהווסתות שלה מסודרות לספור שבעה נקיים היא דין מדרבנן הנובע ממנהגן של בנות ישראל כפי שהעיד עליו ר' זירא.
 2. כאשר מדובר במקום צער, בבני זוג שאינם יכולים להיכנס להיריון, ובמקום מצוות פרייה ורבייה, יש מקום לעבור על איסורי דרבנן על מנת לפתור את הבעיה.
- דרכם של הנושאים ונותנים בדין להוסיף ראיות והוכחות לביסוס טענותיהם, וכך עשה אף הרב בוצ'קו, אך אלו הן טענותיו המרכזיות.

אומנם מכיוון שידע הרב בוצ'קו שפוסקים רבים לא קיבלו טענות אלו (ועל הסיבות לכך נעמוד להלן), הוא טרח ומצא את תשובתו של הראי"ה קוק זצ"ל (שו"ת דעת כהן, סימן פד) שדן אף הוא בדברי ר' זירא והסיק שמדובר באיסור דרבנן שייטכן כי הוא קל יותר מאיסורי דרבנן אחרים. לאחר שבאמצעות תשובה זו (ותוספת ראיות לביסוסה) הסיק הרב בוצ'קו שאין לפנינו חשש לאיסור תורה אלא לאיסור דרבנן, הגיע השלב השני בדבריו (שאינו מופיע בדברי הרב קוק, וכדלהלן) שבו רצה להתיר את אותו איסור דרבנן לא רק בנידון של הרב קוק, שבו היה מצב של פיקוח נפש, אלא אף בנידון שלו הקשור ברצון להיכנס להיריון.

בעקבות דברי הרב בוצ'קו אשתדל אף אני לדון בשתי סוגיות אלו: דברי הרב קוק והשלכותיהם לנידון דידן; והשאלה האם אכן במקרה של ביוץ מוקדם¹ יש מקום להקל לטובל לפני סוף שבעת הימים הנקיים.

דין בדברי הרב קוק

כאמור, הרב בוצ'קו נזקק לדברי הרב קוק שלפיהם אין באיסור הטבילה לפני סוף שבעת הימים הנקיים אלא דין דרבנן שייטכן שהוא אפילו קל יותר מדין דרבנן רגיל, אולם על מנת להבין קביעה זו במלואה יש לעיין במכלול דבריו של הרב קוק.

המקרה שניצב לפני הרב קוק היה של אישה שלצורך פיקוח נפש היה עליה להיכנס להיריון,² והאפשרות היחידה שלה לעשות זאת הייתה לטבול ולשמש לפני סוף שבעת הימים הנקיים. הבעיה שעמדה בפני הרב קוק הייתה העובדה שאיסור נידה הוא חלק מאיסורי עריות שדינם הוא שאין מתרפאים מהם אפילו במקום פיקוח נפש אלא "ייהרג ואל יעבור". על מנת להקל באיסור העומד לפניו צירף הרב קוק שלושה דברים יחדיו: האחד, מדובר רק בספק כרת, וייתכן שעל ספק עריות לא נאמר דין "ייהרג ואל יעבור"; השני, ייתכן שאין כאן ספק עריות כלל אלא דין דרבנן, ובעריות דרבנן לא נאמר דין "ייהרג ואל יעבור"; השלישי, השאלה האם יש כאן ספק דאורייתא תלויה בעצמה

1 בהמשך דבריי אקרא לתופעה המכונה "עקרות הלכתית" "ביוץ מוקדם", מכיוון שעקרות היא מינוח מוחלט המבטא חוסר יכולת קבוע להיכנס להיריון, ואילו במקרה של ביוץ מוקדם מדובר, כפי שנראה, בעיכוב בפיריון לכל היותר ולא בעקרות. בהקשר זה יש לציין כי כיום אין מקובל לכנות את הסובלים מבעיות רפואיות אחרות המעכבות פוריות (ולעיתים מזקיקות טיפולי פוריות) בכינוי "עקרים" - כל עוד הרפואה יכולה להציע פתרון בעבורם. דומה שההיצמדות לביטוי השלילי והקשה "עקרות הלכתית" אינה ראויה.

2 חשוב לציין שמבחינה רפואית, לא ידוע לי כיום על מציאות כזו.

כיצד להקל?

במחלוקת הרמב"ם ושאר הראשונים כיצד מונים ימי נידה וזבה; ואם כן לפנינו ספק ספיקא בשאלה האם מדובר באיסור תורה ועל כן יש להקל.

הרב קוק אינו מקל אפוא בנידון שלו על סמך העובדה שדברי ר' זירא הם דין דרבנן, אלא מצרף זאת לשני צדדים נוספים על מנת שבעזרת כולם הוא יוכל להקל; זאת בניגוד לדברי הרב בוצ'קו הרוצה להקל רק על סמך אחד מצדדיו של הרב קוק. כל העוסק בפסיקה מעשית יודע שפעמים רבות מצרפים כמה צדדים כדי להקל בעניין אחד, אף על פי שמכוח כל צד בפני עצמו אי אפשר להקל. מעבר לכך, גם הרב קוק עצמו דן בדבריו רק במקום פיקוח נפש, ואי אפשר להשתמש בדבריו כדי להקל בשאלות אחרות, קשות ככל שיהיו, שאין בהן חשש של פיקוח נפש. לא עוד אלא שגם הרב קוק עצמו, עם כל הסברות שהעלה להקל, בסופו של דבר לא הסכים לסמוך עליהן למעשה (מחשש שדברי הרופאים אינם אמינים) והסכים להקל רק בהפסק טהרה מוקדם יותר כשלא שימשו קודם לכן (שזו חומרה מדברי ראשונים). מן הדברים האחרונים אנו רואים בצורה הברורה ביותר שלמעשה הרב קוק לא רצה לסמוך על כך שמדובר בדין שעיקרו מדרבנן, שהרי אם זו הייתה הסיבה המרכזית להקל, היה עליו להקל אפילו בחשש קל של פיקוח נפש.

פשוט וברור אפוא שהרב קוק עצמו לא העלה בדעתו להקל בספירת שבעת הימים הנקיים לצורך הולדת ילדים. עובדה זו עולה בפירושו מדבריו, שהרי במקרה הנידון שם האישה לא הייתה יכולה להיכנס להיריון אם לא תטבול קודם לכן, ובכל זאת כל הדיון התעורר רק משום שהיה צורך פיקוח נפש בעצם הכניסה להיריון ולא מצד ההיריון עצמו.

אם כן, למעשה לא מצאנו שום פוסק שהסכים להקל לאישה ולהתיר לה לטבול לפני סוף שבעת הימים הנקיים לצורך הולדת ילדים.³ אפילו הפוסקים הידועים בקולות

3 במאמרו (עמ' 171, הע' 37) הרב בוצ'קו הביא אומנם פוסקים שהקלו בדברי ר' זירא גם במקום של ביוץ מוקדם לצורך פרייה ורבייה, אך התעלם מן העובדה כי למעשה אף אחד מהם לא הסתמך רק על שיקול זה (אלא צירף זאת לסניף לסיבות נוספות להקל). לדוגמה, ה"גליא מסכת" (שהובא במאמר) צירף זאת רק כדי להקל בכתמים שצבעם מסופק ומשום שכל דין כתמים הוא מדרבנן. גם ה"קונטרסי שיעורים" (שהובא שם) צירף את הדברים על מנת לאפשר לאישה לעשות הפסק טהרה כבר ביום הרביעי מראייתה מבלי לחכות ליום החמישי - דבר המותר לכתחילה לדעת ה"שולחן ערוך", ואף רוב הפוסקים האשכנזים המחמירים הקלו בו כשמדובר בביוץ מוקדם. גם בדברי פוסקים האחרים שהובאו שם, כדוגמה לפוסקים שהקלו בדבר, מפורש כי הם לא הקלו בדין זה בפני עצמו, אלא בצירוף דינים נוספים. לכן תמוהים דברי הרב בוצ'קו בסוף הערתו (שם) שגישתו של ה"מנחת שלמה" שונה, משום שדחה כל אפשרות להקל בספירת שבעה נקיים ולכן נאלץ להקל קולא מופלגת אחרת של ראייה בשפופרת. ולא היא, ה"מנחת שלמה" הסכים להקל בשפופרת רק בנוסף לטבילה אחרי שבעה ימים כדין תורה, כלומר גם הוא למעשה צירף לקולא שלו את דיני נידה וזבה מדאורייתא. הדבר מראה גם

שלהם במצבים קשים, כגון הר"מ פיינשטיין, הרש"ז אויערבך והר"ע יוסף, שחיפשו ומצאו דרכים להקל במקרים של ביוץ מוקדם, לא הסכימו להקל באופן של טבילה לפני סוף שבעת הימים הנקיים.⁴

מדוע באמת אין להקל באיסור דרבנן על מנת להוליד ילדים?

אכן, גם אם הסתמכותו של הרב בוצ'קו על פוסקים אחרים שקדמו לו דחוייה לחלוטין, ואין לה על מה להסתמך, יש לדון באופן אמיתי מדוע סברו כל הפוסקים שאין מקום להתיר איסור דרבנן לצורך הולדת ילדים?

בשאלה זו דנתי בארוכה במאמרי "חומרת בנות ישראל בזמן הזה" (מופיע באתר מכון פוע"ה, תקציר התפרסם ב"אמונת עתיך" גיליון 103 [התשע"ד], עמ' 95-102). לצערי, הרב בוצ'קו שהיה מודע היטב למאמרי⁵ העדיף להתעלם מרוב הטענות המובאות באותו מאמר בהקשר לנידון זה, והתייחס רק לחלקן. לכן אשתדל לחזור בקצרה על המובא שם (והרוצה להרחיב יעיין במאמר המקורי), להשיב על טענותיו שמהן משתמעת דחייה של מקצת טענותיי, ולהוסיף כמה טיעונים שהתחדשו לי מאז כתיבת מאמרי הנזכר.

טענותיי במאמר הנ"ל התחלקו לשלושה חלקים:

1. הקלה בדין שבעה נקיים אינה רק הקלה בדין דרבנן אלא עלולה בסבירות גבוהה לפגוע באיסור כרת ממש.
2. גם אם מדובר בדין דרבנן, הוא מסוג הדינים מדרבנן החמורים יותר באופיים מדיני דרבנן רגילים.
3. אסור לעבור על איסורי דרבנן גם במקום צער וצורך גדול, כשאפשר לפתור את הצער הגדול מבלי לעבור על האיסור.
נפרט ונרחיב את הדברים:

1. יש כמה וכמה ספקות שעלולים לגרום לכך שאישה תתחיל לספור את שבעת ימי הנידה מוקדם מהרגיל, וממילא אם תטבול ללא ספירת שבעה ימים נקיים היא תעבור על איסור כרת. הרב בוצ'קו התייחס לטענה זו במאמרו והראה שלדעת הרב

לאידך גיסא - שכל המקלים ביכולת לטבול לפני סוף שבעה נקיים אינם מקלים בדבר כשהוא בפני עצמו, אלא מצרפים זאת לסניפים נוספים להקל.

4. ראו: שו"ת אגרות משה, יורה דעה, חלק א, סימן צג; שו"ת מנחת שלמה, תניינא, סימן עב; שו"ת יביע אומר, חלק ב, אבן העזר, סימן א.

5. ראו מאמרו הנ"ל, עמ' 161, הע' 13.

כיצד להקל?

קוק אין לחשוש לה; אולם חשש גדול עוד יותר הוא העובדה שלדעת הרמב"ם,⁶ האישה אינה יודעת למעשה האם היא נמצאת בימי נידה או זבה, ויש כאן ספק דאורייתא גמור. כאן מצויה טעות בהבנת דברי הרב קוק שאכן התייחס לטענה זו, ויישב שיש כאן ספק ספיקא כי אין מדובר באיסור תורה: ספק אחד הוא שמא הלכה כחולקים ומדובר באיסור דרבנן ללא נגיעה באיסור תורה; וספק שני הוא שאף אם הלכה כרמב"ם, יש ספק אם מדובר באיסור תורה או באיסור דרבנן כיוון שהאישה אינה יודעת באיזה יום היא נמצאת. אולם היישוב הנ"ל מטרתו להסביר לנו מדוע אין לחשוש כאן לאיסור תורה שעליו נאמר ייהרג ואל יעבור. אין מכאן כל ראייה כי אף בשאר דברים שמקלים בהם באיסורי דרבנן, יקלו אף במקום שיש חשש שמדובר באיסור תורה.⁷

2. בטענה זו הרחיב הרש"ז אויערבך בשו"ת מנחת שלמה (תניינא, סימן עב), על פי דברי הש"ך בכללי ספק ספיקא שלפיהם גזירת חכמים שעניינה לא לגעת בספק דאורייתא, גם אם אינה ספק תורה ממש, חמורה יותר מגזירות חכמים אחרות ואין מקלים בה את הקולות שמקלים בשאר איסורי דרבנן (למשל, אף על פי שספיקא דרבנן לקולא, בגזירות כאלו מחמירים אף בספקן). הגזירה לשמור שבעה נקיים בכל מצב היא בדיוק מהסוג הזה, מחשש שמא האישה זבה גדולה, גם אם חשש זה אינו בגדר ספק ממש; וממילא אין ראייה שאפשר להקל בו כפי שמקלים באיסורי דרבנן אחרים. הרב בוצ'קו לא התייחס לטענה זו באופן ישיר. אומנם הוא הביא את דברי הרב קוק שכתב שאיסור זה "אולי עוד קלוש משאר איסורי דרבנן", אך כאמור להפוך צירוף (ועוד שנכתב בלשון "אולי") לעיקר, זהו דבר שלא ייעשה.
3. כאמור, כל דברינו עד כה הם בגדר פלפול בלבד, שכן למעשה אין לעבור על שום איסור, בין אם הוא מן התורה בין אם הוא מדרבנן, ואפילו במקום פיקוח נפש,

6 הטוען שיש לחשב את ימי הזב והנידה מראייתה הראשונה ולמשך כל חייה בסבבים של 11 ו-7, כלומר 7 ימים שבהם הדם שתראה הוא דם נידה ולאחריהם 11 יום שהדם בהם הוא דם זבה, זאת בניגוד לשיטת רש"י, הרמב"ן ורוב הראשונים הסוברים שכל דם שאישה רואה הוא דם נידה, אלא אם כן עברו פחות מ-11 יום מסיום שבעת ימי הנידה וכבר ראתה דם (כלומר ברגע שעברו 11 יום ולא ראתה, הזמנים מתאפסים ומתחילים למנותם רק מראייתה הבאה). חשוב לציין, שבניגוד למה שסברו רוב האחרונים ששיטת הרמב"ם היא דעת יחיד, בימינו מתגלות ראיות רבות כי שיטה זו הייתה שיטת הגאונים ושבתקופתם זו הייתה ההבנה הפשוטה. ראו בן-ציון אוריאל "ההדרה חדשה של תשובת הרמב"ם בעניין ספירת ימי נידה וזבה על פי כתב ידו, ודיון במשמעותה" המעיין נה(ב) 41 (טבת תשע"ה), עמ' 44-46, הע' 21-22.

7 בהמשך דבריו הביא הרב קוק צד שלישי להקל והוא שבספק איסור תורה אין אומרים "ייהרג ואל יעבור" גם בשלוש העבירות החמורות; והרי לא מצאנו שיש להקל במקום צער בספק איסור תורה אף שמקלים בכך באיסור דרבנן.

כשאפשר לפתור את הבעיה מבלי לעבור על אותו איסור.⁸ ואכן, גם הרב בוצ'קו הודה במאמרו לדברים אלו, ולכן צמצם את היתרו רק לאישה שאינה יכולה לקחת כדורים לדחיית הביוץ מסיבות בריאותיות. אולם למעשה, הפתרונות המצויים כיום לביוץ מוקדם הם מגוונים, וישנם פתרונות גם בעבור נשים שאסור להן לקחת אסטרוגנים (ההורמון המקובל לדחיית ביוץ) מסיבות בריאותיות.⁹ במקרים החריגים ביותר שבהם פתרון זה אינו ישים,¹⁰ הפתרון של הזרעה מלאכותית ישים ואפשרי לדעת רוב הפוסקים. הרב בוצ'קו אכן התייחס לפתרון זה, ושלל אותו מכמה טעמים: האחד, הוצאת הזרע עלולה לגרום "טראומה" לבעל, שלעיתים אינו מצליח לעשות זאת ונזקק למיני תחבולות; השני, הזרעה מלאכותית הופכת את הכניסה להיריון למעשה רפואי משפיל מבחינת האישה ופוגעת בצניעותה;¹¹ השלישי, יש פוסקים האוסרים הזרעה מלאכותית כשהאישה נידה.

נתחיל דווקא מטענתו האחרונה. אם יש לאסור הזרעה מלאכותית בזמן נידה, הרי שק"ו בן בנו של ק"ו שיש לאסור טבילה מוקדמת, שהרי טענת האוסרים הייתה שאין להיכנס להיריון גם ללא איסור לפני טהרת האישה. אומנם הצעתו של הרב בוצ'קו אינה חלילה לשמש ללא טבילה כלל, אבל גם במקרה של הזרעה

8 ואפילו כשצריך לעבור על איסור משום פיקוח נפש, יש לצמצם את האיסור, ראו למשל שולחן ערוך, אורח חיים, סימן שכח, סעיף טז.

9 כאשר האישה אינה יכולה לקחת אסטרוגן עקב קרישיות יתר, יש אפשרות להשתמש ב"איקקלומין" שכרוב המוחלט של המקרים דוחה ביוץ (מעדיפים לא להשתמש בו כיוון שהוא גם מחזק ביוץ, מה שאינו נצרך כשמדובר אך ורק בצורך לדחיית ביוץ). כשיש חששות סרטניים (ואז גם לא רצוי לתת "איקקלומין"), אפשר להשתמש בתרופה בשם "לטרזול" שדוחה ביוץ, וגם פועלת להגנה מפני אותם חששות. מובן שהתאמת התרופה ומינונה צריכה להיעשות רק באישור רופא, אולם לצערנו נוכחנו לראות שרופאים שאינם מתעסקים בנושא זה אינם בקיאים דיים בפתרונות הרפואיים, ולכן כשיש צורך בפתרון רפואי (כמאמרנו הנ"ל הראינו שרובם הגדול של המקרים נפתרים בצורה פשוטה יחסית ללא צורך בהתערבות רפואית), יש לגשת לרופא מומחה בתחום שיש לו ניסיון בפתרון בעיות אלו.

10 מניסיון העבר, כמעט כל המקרים שבהם הפתרונות הרפואיים הפשוטים המקובלים אינם ישימים נחלקים לשלושה: האחד, חוסר מוכנות של בני הזוג לשתף פעולה עם הפתרון הרפואי המקובל, לפעמים עקב חשש שווא ולפעמים עקב אידיאולוגיה המתנגדת להתערבות תרופתית; השני, כשהביוץ המוקדם הוא סימפטום לבעיית פוריות חמורה יותר (ראו על כך בהרחבה אצל הרב גבריאל גולדמן והרב מנחם בורשטיין ספר פוע"ה, כרך שני - פוריות [התשע"ז], פרק לג, "עקרות הלכתית" - נספחים רפואיים, במאמרה של חוה יעל שרייבר "עקרות הלכתית" - היבטים מקצועיים", עמ' 132-137); השלישי, כשהאישה כבר במהלך טיפולי פוריות וקיבלה זריקות הורמונליות שגרמו להקדמה של זמן הביוץ.

11 לצערי הרב, עירב כאן הרב בוצ'קו דברים שלא ממין העניין, כנראה כדי להגדיל את הקושי הקיים בטיפולי הפוריות, והכניס לכאן גם את האפשרות של הפריה חוץ-גופית. לכן אכתוב בצורה ברורה מפורשת: אין דבר כזה הזדקקות לטיפולי הפריה חוץ-גופית עקב ביוץ מוקדם. מקרים שבהם בעיה של ביוץ מוקדם הגיעה בסופו של דבר להפריה חוץ-גופית מלמדים אותנו שהייתה בעיית פוריות משמעותית אחרת שגרמה לכך שהאישה לא הצליחה להיכנס להיריון.

כיצד להקל?

לפני טבילה, יש שהציעו טבילה ללא חיי אישות כדי לפתור בעיה זו,¹² ובכל זאת האוסרים לא קיבלו את ההצעה. לגבי הטעם השני, כנראה לפנינו חוסר הכרת המציאות: אישה החוששת מפגיעה בצניעותה, עקב ההליך הרפואי המלאכותי של הזרעה מלאכותית, יכולה לבצע הזרעה ביתית במזרק פשוט שבו שמים את הזרע ומזריקים אותו לנרתיק ללא הזדקקות לסיוע כלשהו של רופא. בפעולה כזו, שנעשית על ידי האישה בעצמה ללא נוכחות של גורם חיצוני, אין כל פגיעה בצניעות האישה ובוודאי שאין בה שום השפלה. הסיבה לכך שזו אינה ההמלצה המרכזית היא רצונם של הרבנים הפוסקים לסייע לבני הזוג, וההבנה שאם כבר בוחרים בתהליך של הזרעה, כדאי להגביר כמה שיותר את הסיכוי להיכנס להיריון. אולם זוגות שאינם מעוניינים בכך, בגלל הקושי שהעלה הרב בוצ'קו, יכולים בהחלט להשתמש בפתרון הביתי. את הטענה על הטראומה העשויה להיגרם עקב הוצאת הזרע איני מכיר ואיני מבין. אם הכוונה לטראומה הנגרמת עקב חשש הלכתי להוצאת זרע שלא כדרך כל הארץ, הרי שהסבר פשוט לבעל, שמדובר בצורך מצווה, אמור לפתור את החשש.

יש לציין שעל פי המתירים הזרעה מלאכותית לפני טבילה במקום של ביוץ מוקדם, אין כאן התרת איסור לצורך הולדת ילדים, אלא הסתמכות על דעה מתירה (שהיא דעת רוב הפוסקים), ולפיה בקיום המעשה אין כל צד עבירה.¹³

צדדים נוספים מדוע אין להקל

כאמור, בשנים האחרונות התחדשו לי כמה צדדים נוספים שבגינם אין אפשרות להקל בצורך לספור שבעה נקיים במקרים של ביוץ מוקדם:¹⁴

1. היתר נקודתי - גם לו יצויר שהיינו מקבלים את דבריו של הרב בוצ'קו, הרי שהיתר כזה היה צריך להיות מוגבל לטבילה סמוך ליום הביוץ, לחיי אישות לצורך הכניסה

12 ראו שו"ת מנחת יצחק, חלק א, סימן נ. לשיטתם, כיוון שהבעיה היא בעיה רוחנית של בן הנידה, דין זה מתייחס רק לנידה דאורייתא ולא לאיסור דרבנן של ר' זירא. הפוסקים שהתנגדו לכך (בין אם התירו הזרעה ללא טבילה, בין אם אסרו גם אחרי טבילה) עשו זאת בעיקר בגלל החשש של חיי אישות עקב ההבנה המוטעית שטבילה זו מתירה אותם, כלומר התנגדו לכך בדיוק כיוון שחששו שיגיעו להיתרו של הרב בוצ'קו.

13 לדיון בעניין זה ראו מאמרי "טיפול פוריות לאבל היושב שבעה" אסיא צג-צד 31 (התשע"ד).

14 חשוב להדגיש שמדובר בצדדים נוספים. כאמור, הטענה המרכזית היא שיש פתרון קביל מבחינה הלכתית לכל מצב, ולכן אין צורך לחפש היתר לדבר האסור.

- להיריון, ואחר כך המשך האיסור עד לטבילה ביום המתאים; שכן לשיטת הרב בוצ'קו, מדובר באיסור דרבנן שהותר לצורך היכולת להיכנס להיריון, וכשהסתיים הצורך חזר האיסור. למעשה, גם הטבילה בזמנה אינה אפשרית במצב כזה, וכפסק ה"שולחן ערוך" (יורה דעה, סימן קצב, סעיף יב), שאישה שטבלה לפני הזמן ושימשה, צריכה לחכות עוד שלושה ימים שלמים לאחר מכן, ורק אחר כך להמשיך ולהשלים את מניין הימים הנקיים, משום חשש פולטת שכבת זרע. מתן הוראה כזו לרוב אינו שייך ואינו מעשי, ולכן מקשה על מתן ההיתר, אפילו לשיטת הרב בוצ'קו.
2. מטרתה של חומרת בנות ישראל - לעניות דעתי, כל עניינה של חומרת בנות ישראל הוא "יישור קו" ומניעת מצבים מסובכים שבהם במקרה אחד הדין כך ובמקרה אחר הדין אחר. כאשר באים להבחין בין מקרה אחד למקרה אחר - כשכאן מקפידים על ההמתנה ובמקום אחר אין מקפידים - הדבר סותר את עצם התקנה עצמה ובא לקעקע אותה.¹⁵
3. כפי שראינו לעיל בדברי הרב קוק, איסור נידה חמור יותר מאיסורי תורה אחרים, שכן גם בו נאמר הכלל "ייהרג ואל יעבור". כלל זה נאמר אומנם באיסור תורה של נידה ולא באיסורי דרבנן, כפי שכתב הרב קוק עצמו, אולם הדבר מראה על החומרה היתרה של איסורי נידה, גם אלו שאסורים מדרבנן. לכן, העובדה שיש איסורי דרבנן שהותרו במקום צער וצורך גדול אינה ראייה שהתירו זאת גם באיסור נידה מדרבנן. כבר כתב הרב פיינשטיין (שו"ת אגרות משה, אבן העזר, חלק א, סימן יג) שלא כל איסור דרבנן הותר במקום צער וצורך גדול,¹⁶ ומסתבר שכשמדובר באיסורי דרבנן שהם סעיף של איסור חמור יותר, יהיה קשה יותר להתיר. אומנם הרב בוצ'קו התייחס במאמרו לכעין זה (עמ' 170-171) והביא ראייה מדינית חציצה שבהם יש שהקלו באיסור דרבנן כשאין אפשרות אחרת, אולם גם שם דברי המקלים אינם מוסכמים על כלל הפוסקים.

15 הדברים אינם תיאורטיים גרידא, שהרי רואים בעינינו כי אותו רופא שברוב חוצפתו מנהל מסע תעמולה נרחב על מנת לעקור הלכה פסוקה בעם ישראל, התחיל את מסעו ברצון לפתור את בעיית הביוץ המוקדם, ובשלב מאוחר יותר עבר לרצון לעקור הלכה זו לגמרי.

16 הדיון שם נסוב על מקרה שבו אם לא יעברו על איסור דרבנן, יצטרכו בני הזוג לפרוש זה מזה לכל ימי חייהם.

כיצד להקל?

סיכום

למעשה, גם הרב בוצ'קו עצמו הודה כי לא מצא מישהו לפניו שהקל בעצם הדין של חומרת בנות ישראל לשבת שבעה נקיים על כל ראיית דם לפני הטבילה,¹⁷ אלא לכל היותר מי שהסכים לצרף כסניף לנימוקים אחרים את העובדה שייטכן שמדובר באיסור דרבנן החמור פחות מאיסורי תורה. שימוש בהיתר שצורף לסניף והעמדתו בפני עצמו, במיוחד במקרה שבו יש פתרונות אחרים שאינם נזקקים להתרת איסורים, אינה קבילה ואינה אפשרית מבחינה הלכתית. במאמרי הנזכר לעיל, הזכרתי את דברי מרן ה"בית יוסף" (יורה דעה, סימן קצו) שהתייחס לחובת הבדיקות במהלך שבעת הימים הנקיים (אף שההזדקקות להם מדין תורה היא רק בזבה גדולה) כאל איסור כרת שאין להקל בו אפילו במחלוקת ראשונים שבה רוב הפוסקים מקלים. אם גדול הפוסקים שלאורו אנו חיים סגר בעדנו את הדלת ולא הפריד בין הצורך בשבעת הימים הנקיים במקרים שבהם האישה זכה מן התורה לבין מקרים שבהם הצורך נובע מחומרת בנות ישראל, ובעקבותיו הלכו כל הפוסקים במהלך הדורות, מי הוא שיעז לקרוא תיגר על כך - במיוחד כשהבעיה ניתנת לפתרון בדרך אחרת!?

לכן טוב עשה הרב בוצ'קו שלא כתב את דבריו הלכה למעשה, אלא רק כדיון ליושבי בית המדרש; ואכן, יושבי בית המדרש אינם נמנעים מלדון בכל הצעה שתובא לדיון, כדרכה של תורה, אלא שתשובתם צריכה להיות ברורה: אין לפנינו שום פתח ואין שום אפשרות להקל בדבר. אומנם, איננו יכולים להתעלם מהעובדה שאינשי דלא מעלי - המתחזים לעיתים כאנשים יראי שמיים לכל דבר ועניין - פועלים כדי לעקור דינים מפורשים, ועלינו להעלות את החשש כי עצם פרסום דבריו של הרב בוצ'קו, כהצעה שנועדה להעלות הוא אמינא להיתר, ולא כשאלה גרידא, ייתנו מקום לטעות לאותם אנשים ולנמשכים אחריהם, כאילו יש מרבני ישראל המחזיקים בשיטתם.

הרב שאול דוד בוצ'קו

17 דבריו של הרב בוצ'קו, בסוף מאמרו, שלפיהם יש לצרף להצעתו את העובדה שנשים בימינו אינן "מרגישות", ועל כן כל הדם שהן רואות הוא מדרבנן, מוטב היה להם שלא ייאמרו. אכן, הפוסקים בימינו התחבטו בשאלת וסתן של הנשים שאינן "מרגישות" ומאיזה טעם ייאסרו מן התורה, אולם לכל מי שדן בעניין, יהא הפתרון שמצא אשר יהא, היה ברור שכל אישה בימינו נאסרת מן התורה בשעת וסתה. דעתו של מחבר אחד ויחיד בן זמננו, שרצה להעלות סברה אחרת, המנוגדת להבנתם הפשוטה של גדולי הפוסקים, אינה ראויה לצירוף אפילו כסניף קל שבקלים.

תשובה לתגובה

התכבדתי בקבלת תגובתו הרצינית ורבת העניין של הרב אריה כץ למאמרי "הקלה בעקרונות הלכתית לאור שיטת הרב קוק". אבוא בזאת לחזק את דבריי ולהשיב על הטענות שהעלה.

תשובת הרב קוק

הרב כץ כותב שמרן הרב קוק צירף שלושה נימוקים להתיר לאיש להיות עם אשתו בשבעה נקיים לצורך כניסתה להיריון במקום פיקוח נפש, ובלעדי כולם אין מקום להתיר. אומנם עיון בתשובת מרן הרב מראה כי אין הדברים כפי שכותב הרב כץ אלא מצויים שם רק שני טעמים להתיר: האחד, יש להתיר פיקוח נפש במקום ספק עריות; והשני, הוכחתו שאין כאן ספק איסור תורה אלא רק איסור דרבנן שקבעו חובה לשבת שבעה נקיים על כל דם (והוסיף עוד שאולי אין זה אלא מנהג ישראל שהוא פחות מאיסור). הנימוק השלישי שהעלה שם הרב אינו צד חדש להקל אלא להפך: למרן הרב היה צד להחמיר ולחוש לשיטת הרמב"ם בגדרי נידה וזבה ואם כן לפנינו ספק תורה גמור; אך הוא כתב שהסכמת הפוסקים אינה כרמב"ם וגם אם נבוא לחוש לשיטתו אין כאן אלא ספק ספיקא כמבואר בדבריו. בכל מקרה, נימוק זה שייך גם בנידון דידן, ולכן לא מובן כלל מה שכתב הרב כץ שבנידון שלנו אין אלא נימוק אחד להתיר מתוך שלושה.

היתרו של הרב קוק אינו במקום פיקוח נפש דווקא

הנימוק הראשון הוא מהפכני מאוד, ולפיו יש היתר לאדם לבוא על אישה שהיא ספק אשת איש כדי להציל את חייו או את חייה, ולא רק במקום פיקוח נפש ממש אלא אפילו כדי למנוע הלבנת פנים (והוכיח זאת מדברי הגמרא בבבא מציעא נט ע"א: "נוח לו לאדם שיבוא על ספק אשת איש ואל ילכין פני חברו ברבים", ראו שם). על פי זה מותר לאדם לבוא על אשתו שהיא ספק זבה דאורייתא אם הכניסה להיריון יכולה להציל אותה ממחלה נפשית המסכנת את חייה. זהו כוח דהיתרא מופלג, והוא אכן אינו קשור לנידון שלנו. מה שהבאתי הוא טעמו השני להיתר, שנראה שעליו מסתמך הרב בעיקרו: העובדה שלרוב הפוסקים אין כאן אלא איסור דרבנן. אם משתמשים בהיתר השני אין צורך להסתייע בהיתר הראשון כי כל הצורך בהיתר הראשון הוא רק לדעת הרמב"ם הנ"ל (שלדידו יש כאן ספק תורה) כמבואר בדברי הרב קוק שם.

כיצד להקל?

הרב קוק בתשובתו מכריע במפורש שמדובר באיסור דרבנן, וחלקו הראשון של מאמרי ממשיך ומוכיח זאת ומחזק את דבריו. לדעתו, לא רק שאין זה איסור דאורייתא אלא ייתכן שאיסור זה קל יותר מאיסור דרבנן רגיל. הסיבה שהוא לא התיר למעשה בנידון שאלתו לא הייתה משום שחשש לסמוך על דבריו, אלא משום שלא האמין למה שאמרו הרופאים (ובפרט שסותרו לדברי חז"ל כמבואר בתשובה).

אומנם מציאות השאלה שהובאה בפני מרן הרב הייתה במקום פיקוח נפש אך אנו קוראים לא רק את השורה האחרונה של התשובה אלא גם את הנימוקים שלה; ושם מלמדנו הרב שאיסור זה אינו איסור דרבנן חמור אלא איסור דרבנן רגיל ואפילו אולי קל ממנו - וממילא כך יש להתייחס אליו לא רק במקום פיקוח נפש.

הכרעת פוסקים נוספים שאין כאן אלא דין דרבנן

קביעתו של הרב כץ שיש כאן ספק גמור מדאורייתא היא חידוש עצום לחומרא והיא הפוכה מדברי הרב קוק שסובר שאין כאן אלא איסור דרבנן (או אפילו איסור דרבנן קל). יש לציין כי להלכה אין חוששים לשיטת הרמב"ם בהגדרת ימי נידה וימי זיבה, וודאי שבשעת הדחק אין חייבים לחשוש לשיטה זו (מה עוד שהרב קוק כתב שאפילו אם נחשוש לזה, אין כאן אלא ספק ספיקא והלכה רווחת בישראל שספק ספיקא מותר). האמת היא שלפי הרמב"ם גם ספק דאורייתא אין בו אלא איסור דרבנן אז איך נאמר שבספק ספיקא שלפנינו יש חשש דאורייתא?!

אף שהבאתי את דבריי בשם הרב קוק, אין הוא היחיד שהבין שהדין לשבת שבעה נקיים על כל דם נידות הוא דרבנן ולא חשש איסור תורה. נביא עתה מדבריהם של עוד כמה חכמים שסברו כי דין שבעה נקיים הוא איסור דרבנן:

א. הרב משה פיינשטיין (שו"ת אגרות משה, יורה דעה, חלק א, סימן צג) הבין באופן פשוט שזהו דין דרבנן אלא שמכל מקום לא התיר שם שכן מקורות רבים מעידים שחכמים לא מבטלים את דבריהם במקום כרת גם לצורך מצווה רבה. עוד כתב הרב פיינשטיין שיש לו טעמים להיתר אלא שהוא לא גילה אותם. נשוב לזה בהמשך.

ב. גם הרב שלמה זלמן אויערבך (שו"ת מנחת שלמה, תניינא, סימן עב) סבר שזהו דין דרבנן (אך אסר משום שסבר שדין דרבנן זה הוא דין מיוחד, "הלכה פסוקה", וכבר עסקתי בזה במאמרי ואתייחס עוד לדבריו בהמשך).

ג. גם הרב עובדיה יוסף סבר שזהו איסור דרבנן ולא ספק דאורייתא, ונצטט בזאת דברים מפורשים בעניין מספרו "טהרת הבית" (חלק א, עמ' לא):

הנה בשו"ת חינוך בית יצחק הנ"ל צידד לומר שברואות שלושה ימים או יותר החומרא של בנות ישראל לספור שבעה נקיים, היא ספק דאורייתא, ולא רק מדרבנן. עיין שם. אולם אין זה מחוור, שאף על פי שיש מקום לומר כן אליבא דהרמב"ם, מכל מקום הרמב"ן חולק עליו ובירר בראיות ברורות שדין תורה בספירת הנידות כך הוא... וכן הובא בבית יוסף... ונראה שכן דעת הרז"ה בהשגותיו לבעלי הנפש שבזמן הזה לא החמירו בנידה לספור שבעה נקיים אלא ממנהג בנות ישראל שהחמירו על עצמן... וכן כתבו כל הפוסקים. ומחזורתא כדשנינן מעיקרא שיש לומר שהעמידו דבריהם במקום מצוה או כשאר תירוצים הנ"ל.

שיטת הש"ך

הרב כץ מביא בדבריו מה שכתב הרב אויערבך לדמות את חומרת ר' זירא לדברי הש"ך (כללי ספק ספיקא, אות יח) שלפיהם אין אומרים ספק דרבנן לקולא בספיקות דרבנן שנגזרו מחשש שיפגע באיסור תורה, אלא רק בגזירות דרבנן שעיקר איסורן מדרבנן; אך נראה שאם היינו חוששים לשיטת הרמב"ם בגדרי נידה וזבה, אז אכן אפשר שיש כאן איסור דרבנן שנגזר מחשש שיפגע באיסור זבה מן התורה (ולכן לדעת הש"ך נחשב כוודאי דאורייתא ולא כספק) אולם לפי מה שקיימא לן כשיטת שאר הפוסקים, דהיינו שבדרך כלל אין חשש זיבות מן התורה, נראה שגם אם גזרו חכמים לנהוג תמיד כדין זבה (מפני אותם מקרים ספורים שבהם יגיע הדבר לחשש זיבות מן התורה), אין זה אלא ככל איסורים דרבנן. נוסף על כך, אפילו אם נחשוש לשיטת הרמב"ם ולא נקבל את דברי הרב קוק שיש כאן ספק ספיקא, הנה רבים חולקים על עצם דינו של הש"ך.¹

נוסף על כך, הש"ך רק כתב שאין אומרים ספק דרבנן לקולא בנידון זה, ולא כתב שכל איסור דרבנן וכל גזירה שנגזרה מחשש איסור תורה הופכת כדאורייתא לכל דיניה. זאת ועוד: בדבריו ב"הנהגת איסור והיתר" (סוף סימן רמב) כתב הש"ך שבאיסור דרבנן אפשר לסמוך על שיטת המקלים ולא צמצם זאת לאיסור דרבנן שאין בו כל קשר עם דאורייתא.

1 ראו שו"ת יביע אומר (חלק ח, חושן משפט, סימן ה) המביא רשימת פוסקים החולקים על הש"ך. במאמרי הבאתי את הפסיקה למעשה שפסק הרב עובדיה יוסף והתיר לטבול במיעוט המקפיד - כשאינן דרך אחרת - אף שיש כאן גם חזקת איסור, וגם גזירה משום דאורייתא. הן אמת שהרב אויערבך (בתשובה הנ"ל) חלק על ה"ביע אומר" וכתב שאין להתיר טבילת נידה כשיש חציצה של מיעוט המקפיד אפילו כשאי אפשר בעניין אחר, וייתכן שכל אחד מהם הולך לשיטתו בעניין הפסיקה כש"ך הנ"ל.

התייחסות לדברי הפוסקים שאסרו

נתייחס עתה לשלושת המשיבים שאסרו טבילה מוקדמת כדין תורה גם לצורך קליטת היריון:

הרב משה פיינשטיין - אף שהוא אסר זאת (ולטעמיו לאיסור התייחסתי במאמרי), הוא כתב בפירוש שיש לו טעמים להיתר. מדוע גילה לנו זאת אם לא שסבר שאכן יש אופנים להיתר, שאין מוסרין אותם אלא לצנועים ולא בספר שמיועד לקהל הרחב?²

הרב שלמה זלמן אויערבך - מדבריו עולה כי טעמו העיקרי להחמיר הוא לשון הגמרא (ברכות לא ע"ב) כי דין שבעה נקיים הוא "הלכה פסוקה". לנקודה זו כבר התייחסתי במאמרי, על מנת להסביר מדוע הרב קוק לא נזקק אפילו לגמרא זו. במאמרי הבאתי את פירושו של רש"י שפירש כי "הלכה פסוקה" היא הלכה שאין צורך לעיין בה; והוספתי שאף לפי ה"מאירי" והריטב"א, שביארו ש"הלכה פסוקה" היינו הלכה שאין לבטלה בשום פנים ואופן ו"אין עליה תשובה", ניתן לומר שכוונתם היא שהגמרא ביקשה לקבוע הלכה זו בלי טעמיה כדי שלא יבואו לפקפק ולזלזל בה - אף שהיא חומרא רחוקה (ולא שהגמרא הפכה דין זה לדין דאורייתא). יש להבחין בין ביטול גזירה או תקנה ושמירה עליה, לבין שימוש בכללי התלמוד לשם הקלה במצבים מיוחדים (כגון קטניות בפסח שאין לבטל את המנהג אבל אפשר להקל לחולים).

כדי לחזק את פירושינו בביאור המושג "הלכה פסוקה" נציין כי בגמרא שם מובאות שלוש הלכות שמוגדרות הלכות פסוקות ואחת מהן היא דינו של רב הושעיא שלימד כי אפשר להכניס את התבואה לבית עם המוץ שעליה על מנת להיפטר ממעשר. וכי יעלה על הדעת שחובה לעשות כן ולהיפטר ממעשר?! על כורחך שכוונת הגמרא היא שקולא זו היא אמיתית ונכוחה ואין להרהר אחריה ומי שמבקש להקל בה אין עליו טענה. הלשון "הלכה פסוקה" משמעה אפוא הוא הלכה שאין להרהר עליה, וכך יכולה לשון זו להתפרש גם לגבי דינו של רבי זירא. אף אנוכי חס ושלום איני בא להרהר על גזירות אלה אלא שאני משתמש בכללים שניתנו בתלמוד ובהלכה כדי להתמודד עם איסורי דרבנן בשעת הדחק. אומנם אינני כדאי מצד עצמי להיות ניצב מול הרב אויערבך, אולם צועד אני בעקבי הצאן בדרך שהתווה הראי"ה זצ"ל.

2 כמעט שיש רמז בדבריו כי הוא לא החליט זאת לאיסור, שכן הטעם שנתן לאסור הוא מה שמובא בפסחים צב ע"א: "אמר רבא, ערל והזאה ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת" (כלומר אין לעשות איסור דרבנן כדי לקיים מצוה שבעוברים עליה יש חיוב כרת), והמשכה של מימרת רבא הוא: "אונן ומצורע ובית הפרס לא העמידו דבריהם במקום כרת". הראית לדעת גם מהמקור שהוא בעצמו הביא כי יש להבחין בין המקרים, ומנא לן לדמות את חומרת ר' זירא לדין הראשון ולא לדין השני.

עוד כתב הרב אויערבך כי דין שבעה נקיים דומה ליום טוב שני שדיניו כיום טוב ראשון לכל דבר; אולם הוא עצמו מזכיר שלגבי טיפול בעין, או קבורה של מת, עשו יום טוב שני כחול לכל דבריו, ואם כן נמצא שדווקא מהמקור שלו יש ראייה לדרכו של הרב קוק - שהרי הצורך בקליטת היריון אינו קטן מהצורך לטפל בעין או לקבור נפטר.

הרב עובדיה יוסף - גם הרב יוסף אינו קיצוני באיסור שלו ומביא (טהרת הבית, חלק א, עמ' לב) שיש מי שמתיר לאישה חוזרת בתשובה לטבול כדין תורה. גם בדין שלנו, באישה שנקבת לטבול מוקדם כדי להתעבר, עיקר טעמו לאיסור אינו מבחינה עקרונית אלא משום שנקבע בגמרא שהלכה זו היא הלכה פסוקה, והרי על טענה זו כבר השבנו. כמו כן הרב יוסף לא נמנע מלהביא את דברי ה"גליא מסכת" הסבור שאין איסור זה שונה משאר איסורים (ואף הביא חיזוק לדבריו). הסיבה שבגינה אסר הרב יוסף בכל זאת היא בעיקר משום שלדעתו אין צורך בהיתר כי אפשר לקיים מצות פרייה ורבייה על ידי שיישא אישה על אשתו או שישתמשו בהזרעה מלאכותית.

והנה, אף שנכון הדבר כי אישה איננה מצווה בפרייה ורבייה, מכל מקום הלוא יש לה רצון עז כמוות להביא ילדים לעולם וכבר אמרה רחל "הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי"; ולכן לרוב הציבור, הפתרון לשאת אישה אחרת אינו נקרא פתרון. לגבי הזרעה מלאכותית אתיחס בהמשך.

האם הזרעה מלאכותית נחשבת פתרון?

במאמרי לא התבססתי רק על ההיתר לעבור על איסור דרבנן כדי לקיים מצות פרייה ורבייה, אלא הוספתי עוד טעמים: במקום צער (ולפעמים גם במקום הפסד) לא גזרו רבנן; כבוד הבריות דוחה איסורים דרבנן.

הרב כץ טוען בתגובתו שאין להקל מחמת טעמים אלו משום שקיימת פתרון חלופי שאפשר ליישם מבלי לעבור על גזרת חכמים: הוצאת הזרע של האיש והזרקתו על ידי האישה באמצעות מזרק ביתי לגופה. באופן עקרוני גם אני מסכים שאם ישנו פתרון אחר אין להקל בדין שבעה נקיים; וודאי שלהלכה הנני מסכים שאפשר להתיר להוציא את הזרע אל תוך מזרק ולהכניסו אחר כך בגוף האישה. אלא שמצד אחד דרך זו יעילה פחות ובעיקר לא מצילה אותנו מאיסור, שהרי לשם כך צריך הבעל להוציא זרעו שלא בדרך אישות. אומנם הותר איסור זה מחמת המצווה, אך מה העדיפות להיתר זה על פני ההיתר לטבול על פי דין תורה!?

כיצד להקל?

אכן מדברי הרב כץ נראה שלדעתו היות שהוצאת הזרע היא למטרת הפריה אין כאן איסור כלל כי אין זה נחשב "לבטלה"; אך אני לא כן עמדי - עצם המעשה ודאי שייך בו איסור אף כשנעשה לצורך הפריה שהרי כולי עלמא מודים שאסורים לעשות כן אם יכולים להביא ילדים בזיווג רגיל, אלא שלצורך קיום המצווה, כשאינן אפשרות בדרך כל הארץ, הותר האיסור. אדרבה, לחלק מהפוסקים יש בהוצאת זרע איסור דאורייתא שגם הוא הותר להבאת ילדים לעולם, ואם כן ההיתר של הרב קוק לטבול לאחר שבעה ימים של תורה (שגם הפוסקים שאסרו מודים שאין מעשה זה אסור אלא מדרבנן, כפי שראינו לעיל) יותר נוח ומקובל. לא ברור לי גם כי פתרון שאינו דרך העולם נקרא פתרון.³

מה שהוסיף הרב כץ שאחרי הזיווג לשם העיבור יצטרכו לספור שוב שבעה נקיים, וגם זאת רק אחרי תוספת של שלושה ימים שלמים מחשש פליטת זרע, הלוא זו בדיוק המציאות גם על פי הצעתו להכניס הזרע על ידי מזרק. לכן לא הבנתי את דבריו בזה. שוב ראיתי כי יש הטוענים שאיסורה של פולטת שכבת זרע הוא רק אם הזרע נכנס בכיאה ולא אם הוכנס בצורה אחרת ולכן מקלים בדין זה (בצירוף דעת הראב"ד הסבור שדין פולטת שכבת זרע נאמר רק לגבי טהרות) ועדיין צריך עיון בדבר.

"הרגשה" בזמן הזה

עוד חרה לרב כץ מה שהוספתי כסניף להיתר את העובדה שבימינו לנשים רבות אין כלל "הרגשה" ביציאת הדם, ואישה שאין לה "הרגשה" אינה נידה אלא מדרבנן. גם אני עצמי הבאתי בהערה שיש פוסקים שמחמירים בזה כי נקטינן שהרגישה ולא אדעתא וכדומה, אולם נראה לי שאין זו הדעה הרווחת באחרונים. ראיה לדבר שהנה בגמרא (נידה נז ע"ב) מפורש שגזירת הכתוב היא שאין האישה הופכת לנידה אלא אם כן הרגישה, וכתבו הפוסקים שאף אם לא הרגישה אלא שבדקה עצמה ומצאה דם, יש בזה חשש דאורייתא, שמא התבלבלה בין הרגשת עד להרגשת נידות; אך אם מצאה דם בלי בדיקת עד אף אם בא דם זה ודאי ממקורה אין הוא מוגדר אלא ככתם ואינה אסורה מן התורה. כך כתב הרב עובדיה יוסף ב"טהרת הבית" (סימן א, סעיף ג וסעיף ה):

³ בדומה לחולה מסוכן ביום כיפור, שמותר לו לאכול אף שאפשר לפתור את הבעיה בדרך של עירוי אוכל ונוזלים, ושם נוגע הדבר לאיסור כרת של יום כיפור החמור ואף על פי כן אין קיום האפשרות של פתרון זה מונעת מהחולה את ההיתר לאכול. אדרבה, ב"שמירת שבת כהלכתה" (מהדורת התשל"ט), פרק לט, סעיף ל) כתב בשם גדולי הפוסקים שאף לכתחילה אין מזקינים את האדם לקבל עירוי כדי שיוכל להתענות אלא מתירים לו לאכול כדרך כל הארץ. בשו"ת אגרות משה (אורח חיים, חלק ד, סימן קא, אות ג) כתב על זה: "הנה יש לחוש על כל דבר שאינו כפי הטבע שיקלקל וכו' ", ראו שם.

במה דברים אמורים כגון שהרגישה ביציאת הדם מגופה כגון, שנזדעזעה גופה וראתה דם, או שהרגישה שנפתח פי המקור שלה ובדקה עצמה וראתה דם, הואיל וראתה בהרגשה הרי היא טמאה מן התורה, אבל אם לא הרגישה אפילו אם ידוע לה בודאי שהדם יצא מגופה, כיון שלא הרגישה ביציאתו אינו טמאה מן התורה שנאמר דם יהיה זובה בבשרה... אולם טמאה היא מדרבנן... אשה שבדקה עצמה בעד, ומצאה דם על עד הבדיקה, אם הכניסה את העד בעומק הרחם סמוך למקור, אף על פי שאומרת שלא הרגישה ביציאת הדם מן המקור, חוששים שמא הרגישה וטעתה וכסבורה היתה שהרגשת העד היא...

מדבריו מבואר שגם בזמן הזה, כשלא בדקה את עצמה ואומרת שלא הרגישה, סומכים עליה ואינה טמאה אלא מדרבנן. אם נאמר שבזמן הזה כל אישה שיש לה וסת אף שלא הרגישה הרי היא נידה מהתורה כי חיישינן שמא הרגישה ולא אדעתא, היה לנו לאסור מדאורייתא את כל הכתמים שבאים ודאי מגופה, שמא הרגישה, ומדוע נקטו הפוסקים שאינה נחשבת נידה דאורייתא אלא במקום בדיקת העד?! על כורחך שגם כיום סומכים על האישה כשאומרת שלא הרגישה ואם כן גם בראיית וסת גמורה יש לסמוך על האישה בדבר זה.

על כן מה שכתבתי אינו בכלל חידוש אלא הוא הפשט הפשוט. אומנם חלק מהפוסקים בזמן הזה לא מלאם ליבם לומר שהנשים בימינו אינן נידות מהתורה אפילו בראיית וסת גמורה ולכן נדחקו כדי להעמיד את הנשים שלנו כנידות דאורייתא אף שאינן רואות בהרגשה; אך מכל מקום עדיין אפשר לצרף את העובדה שהן אינן רואות ב"הרגשה" כדי להקל במקרים מסוימים.

סיוע לפסיקה בשו"ת חמדה גנוזה

שוב ראיתי שגם הרב דוד שלוש זצ"ל (שו"ת חמדה גנוזה, חלק ג, סימן יא) התיר לאישה שיש לה בעיית ביוץ מוקדם לספור שבעה ימים מתחילת נידותה ולטבול ביום הביוץ - לאחר שתברר באופן ודאי שראייתה היא ראיית דם בימי נידה (כפי המבואר במסכת ערכין ח ע"א-ב, בעניין אישה הרוצה לדעת פתח נידתה)⁴ - אך עליה לדעת שאין זו אלא הוראה לשעתה ואחר כך תשוב למנהג בנות ישראל הרגיל. הרב שלוש התנה הוראה זו בתנאי שהרופא יאמר שאכן יש סיכוי גדול להיריונה בדרך זו. אף הוא התייחס

4 דהיינו שלאחר שתראה ראייה אחת, תספור עשרים יום מתחילת ראייתה; ואם עד היום העשרים היו כל הימים נקיים, הרי הראייה שתראה אחר כך היא ודאי ראייה בימי נידות. לתוספת ביטחון כתב שם להחמיר שבאותם עשרים יום תפרוש מבעלה כדי שלא יהיה חשש שהזרע יסתיר את דם הנידות.

כיצד להקל?

להצעה להכניס את הזרע לרחמה באופן מלאכותי, ודחה זאת בשתי ידיים ונימוקיו דומים למה שכתבנו לעיל.

נעתיק את לשונו:

יש שהורו לנהוג בדרכים של הפריה מלאכותית ומוציאים זרע מהאיש וביצית מהאשה ומפריים אותם ומחזירים אותם לגוף האשה או הזרעה מלאכותית שיש בה חוסר צניעות ושתוף ידי רופאים בבצוע ההריון, ולענ"ד ראוי והגון שההריון ינהג בדרך שהאלוקים טבע בברואיו באופן שכתבתי ולא בדרכים מלאכותיות. ואין ספק שבנות ישראל הצדקניות שחפצות ברבוי של עם ישראל כמו שאמר רבי עקיבא על הפסוק אם תשכבון בין שפתים (סוטה יא) אף על פי שאינן מצוות בפריה ורביה, אילו היתה שאלה זו בימיהן כשהנהיגו את החומרות היו מתנים שמנהג חומרתן לא יחול בנדון כזה, והנלע"ד כתבתי.

סיכום

לסיום, לפי עניות דעתי מאחר שדין שבעה נקיים הוא דין דרבנן אפשר להקל בו כמו בשאר איסורי דרבנן, אם אין דרך אחרת שלא כרוכה באיסור או בהנהגה שלא כדרך כל הארץ; ולכן אפשר לסמוך ולטבול כדין תורה למטרת הבאת ילדים לעולם, ורק למטרה זו.

אין בדבריי שום כוונה חלילה לקעקע את כוחן של גזירות חכמים כהוא זה, וחמורים דברי סופרים מדברי תורה; כוונתי אינה אלא להשתמש בכללים שאותם סופרים הציעו לנו. כשם שאין לזלזל כלל באיסורם כך אין לזלזל כלל בדרכי ההיתר שהציעו לנו.

כמובן אין אני אלא מציע את הדברים לפני תלמידי החכמים והם ירדו לעומק הסוגיה. אינני אומר גם "הלכה כמותי", אלא מבקש שיקראו את הדברים כפי שנכתבו, מתוך כיבוד כל החכמים, לימוד דבריהם והעמקה בהם עד היכן שהיד מגעת. כוונתי היא לעזור - על פי כללי הלכה - לזוגות המצטערים מאוד באי הבאת ילדים לעולם ונדחקים לעשות דברים קשים מנשוא כשיש לכאורה פתרון הלכתי מתקבל על הדעת.

בנוגע לחשש שהעלה הרב כץ - שמא אינשי דלא מעלי יבואו ח"ו ללמוד מפסיקתי ולזלזל בדין שבעה נקיים - הנה פרסמתי הוראתי בביטאון המיועד לתלמידי חכמים, וישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם, ויהי רצון מלפני אבינו שבשמיים שלא תצא תקלה מתחת ידי.